

Nesigailėjau pasirinkęs lietuvių kalbą

Kalbamės su Jonu Šukiu – žinomu kalbininku, knygų, straipsnių, radijo laidų autoriumi, šiemetiniu kalbininko Petro Būtėno premijos laureatu. Ši premija, įsteigta Lietuvių kalbos draugijos Panevėžio skyriaus, kasmet skiriama už vertingus kalbos, tautosakos, kraštotyros darbus. Jonas Šukys, kaip ir Petras Būtėnas, – panevėžiškis, dialektologas, sintaksininkas, pedagogas.

Kas paskatino Jus pasirinkti lituanistiką?

Mokykloje buvau mokinys enciklopedininkas ir toks išlikau visą gyvenimą. Domėjausi viskuo. Visur – bendrojo lavinimo mokykloje, mokytojų seminarijoje, tuometiniame pedagoginiame institute – mokiausi vienais penketais. Ir dabar man atrodo, kad per mažai į kalbotyrą esu susitelkęs, mane domina daugybė kitų dalykų: literatūra, tautosaka, etnografija, istorija, gamta, geografija. Knygų visokiausių esu sukaukęs, daug skaitau. Vis dėlto filologija man buvo kiek įdomesnė negu kiti dalykai, todėl pasirinkau lituanistikos studijas. Iš pradžių dar nebuvo apsisprendęs, kas aš toks: kalbininkas ar literatas. Man buvo vienodai viskas įdomu: ir kalbos mokslai, ir literatūra, dalyvavau literatū būrelyje. Kai mokiausi institute, pradedantys poetai ateidavo su savo eilėraščiais konsultuotis. Jie labai pasitikėdavo mano nuomone: jei pasakydavau, kad geras eilėraštinis, spausdintinas, tai tikrai taip ir būdavo – priimdavo spausdinti. O jei pakritikuodavau, noriai į kritiką atsižvelgdavo. Prisimenu, instituto sienlaikraštyje tada dar jaunas poetas Albinas Bernotas parašė tokį ketureilį: *Kritikas geras Šukys / Jau kritikuot kad ims jis, / Tai kad sakys – pasakys / Nė kiek ne blogiau kaip Belinskis.*

Dar studentas būdamas pradėjau ir aš rašyti. „Genyje“ spausdinau savo kūrinėlius vaikams, paskui parengiau knygutę „Apie vaikučius – baltus žirnučius“. Mokydamasis aspirantūroje išleidau dar dvi knygeles – apsakymėlių rinkinius „Berniukas Šaparniukas ir jo žirgelis“, „Vilko batai“.

Bet buvo žmonių, kurie pakreipė mano likimą kitaip – kalbininko keliu. Iš pirmųjų savo mokytojų norėčiau paminėti Panevėžio mokytojų seminarijos mokytoją, prieškarinį vaikų rašytoją Motiejų Lukšį, žemesniuose kursuose rūpestingai dėščiusį lietuvių kalbą.

Daug gerų žodžių galėčiau pasakyti apie docentę Petronėlę Bernadišienę. Tai buvo labai taktiška ir reikli pedagogė, labai rūpinosi savo studentais. Dėstė sunkų mokslą – akcentologiją. Kartą prasarė: „Jei tikrai svajojate apie mokslinį darbą, geriau rinkitės kalbotyrą, ne literatūros mokslą. Kalbininkų daugiau reikia, jie daugiau visuomenei naudos duoda.“ Ir aš pats svarsčiau: „Jei būsiu literatūros kritikas (o tada buvo sovietmetis), turėsiu atsižvelgti į visokius ideologinius reikalavimus. Net jei bandysiu tapti rašytoju – ne visada išsiversiu pasakėlėmis ar apsakymėliais, reikės ir pionierių organizaciją pagarbinti...“ O visa tai man buvo svetima. Visą gyvenimą jaučiausi laisvas žmogus, nenorėjau daryti to, kas netraukė. Taip ir ėmiau linkti į kalbos mokslą.

Norėčiau prisiminti ir docentę Elzbietą Mikalauskaitę, savo kursinio darbo vadovę. Pasirinkau aprašyti Miežiškių tarmės fonetiką. Docentė vadovavo dalykiškai, rimtai, paskolino paskaityti Jurgio Gerulio knygą apie tarmes. Darbą parašiau gana gerą. Jis laimėjo studentų mokslinių darbų apžiūroje

Vilniuje, paskui buvo išsiųstas ir į sąjunginę apžiūrą. Vadovavau fakulteto studentų mokslinei draugijai, dar studentaudamas „Tarybiniame mokytojuje“ paskelbiau pirmąjį kalbinį straipsnelį. Baigęs institutą buvau pakviestas dirbti į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą ir pamažu įsitraukiau į kalbininko darbą.

Nesigailėjau pasirinkęs lietuvių kalbą. Jaunystėje buvau dialektologas, dirbau Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Dialektologijos sektoriuje. Teko pavažinėti po ekspedicijas. Buvo įdomu, tos kelionės man daug naudos davė, padėjo geriau pajusti gyvosios kalbos dvasią. Paskui, baigęs aspirantūrą, perėjau į Vilniaus universiteto Kauno vakarinį fakultetą. Gavau dėstyti daug įvairių dalykų: ne tik dialektologiją, bet ir įvairius kalbos praktikos dalykus. Pradėjęs dėstyti suvokiau, kad vargu ar galėsiu būti rimtas dialektologas, nes atitrūkau nuo instituto kartotekos. Jei būčiau buvęs dialektologas, gal būčiau daugiau gyvenime pasiekęs, kokių atradimų tirdamas tarmes padaręs, koki nors tarmės reiškinį istoriškai paaiškinęs. Bet viskas susiklostė kitaip. Kai perėjau prie kalbos praktikos, tuoj pat buvau įtrauktas į „Kalbos praktikos patarimų“ rengėjų grupę. Rengiant pirmąjį ir antrąjį Patarimų leidimą, o ir vėliau, teko susidurti su kalbos kultūros klausimais ir į juos daugiausia gilintis. Visos mano knygos irgi yra daugiausia iš kalbos praktikos srities, išsiskirtų gal tik monografija „Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartoseną ir normas“.

Pasinėriau į kalbos kultūrą, nes pats gyvenimas privertė. Nuo tarmių kartotekos jau buvau toli, paskui, iš Kauno vakarinio fakulteto išėjęs, maždaug dešimt metų dirbau Pedagogų kvalifikacijos institute, dėščiau įvairių specialybių mokytojams kalbos kultūrą, taip pat Pedagoginiame universitete kalbos kultūrą. Kiek jėgos leido, rašydavau kalbos kultūros klausimais. Gana daug populiarių straipsnelių esu paskelbęs pedagogų periodinėje spaudoje: „Tarybinėje mokykloje“, „Švietimo naujovėse“, „Gimtajame žodyje“ ir kitur. Kaip matote, ir „Gimtajai kalbai“ nevengiu parašyti.

Šiaip kalbos knygų knygelėlių esu prirašęs nemaža, net keliolika (įskaičiuojant du vadovėlius vidurinėms mokykloms). Jaunystės bandymai rašyti vaikams irgi nenuėjo vėjais: išleidau porą mokslo populiarinamųjų knygelėlių – „Gramatikos šalyje“ (išėjo net du leidimai) ir „Kalbos margumynai“. Mokykloje jos populiarios, mokytojai dažnai rekomenduoja jas skaityti.

Jūs pradėjote mokslininko kelią nuo savo gimtosios tarmės sintaksės?

Ne visai. Pradėjau nuo fonetikos aprašo, o paskui ne tiek savo iniciatyva, kiek docento Jono Kruopo pastūmėtas susidomėjau tarmių sintakse. Kartą jis nusistebėjo, kodėl niekas nesidomi tarmių sintakse, vis fonetiką, morfologiją aprašinėja. „Imkis!“ – sako. Sakau, sunku bus, tai visai nauja, norėčiau tradiciškai aprašyti savo tarmę, kaip visi rašo. O Kruopas nenusileidžia: „Imkis!“

Tema buvo labai plati, aš ją šiek tiek susiaurinau, pavadinau „Pontininkų ir vakarinių puntininkų tarmių sintaksės ypatybės“. Apžvelgiau kai kurias vientisinio sakinio ypatybes ir sistemiškai aprašiau sudėtinio sakinio sintaksę. Nesigailiu, kad pasigilinau į tarmių sintaksę, nes sprendžiant normų klausimus reikia išmanyti tarmių vartoseną. Aš esu kilęs iš pietų panevėžiškių, iš Miežiškių, – tai toks

miestelis tarp Panevėžio ir Raguvos, prie plento ir prie Nevėžio upės. Gerai štai kas – ten beveik pats Lietuvos vidurys, sintaksė palyginti gryna. Pakraščiuose jaučiama didesnę kitų kalbų įtaka: vilniškių – slavų kalbų, Suvalkijoje – vokiečių kalbos, palatvijoje nesunku aptikti latviškų ypatybių, o pietinių panevėžiškių palyginti gryna tarmė. Sintaksė yra labai svarbus kalbos lygmuo: koks vienas nevykęs žodis kalbos tiek nepagadins, kiek gali pagadinti plinanti svetima verstinė ar kitu požiūriu netinkama konstrukcija. Sintaksės klaidos pakerta pačią kalbos sistemą.

Gilindamasis į sintaksės klausimus pradėjau skelbti straipsnelius spaudoje iš linksnių ir prielinksnių vartosenos. Tai pastebėjęs buvęs studijų draugas „Šviesos“ leidyklos direktorius Jonas Barcys paskatino parašyti knygucių. Pirmoji knygelė buvo „Taisyklingai vartokime linksnius“, paskui „Prielinksnių vartojimas“, „Linksnių ir prielinksnių vartojimas“, o galiausiai prisikapsčiau prie didesnės knygos.

Ar turite laiko pasidomėti, ką dabar veikia dialektologai? Kaip Jums atrodo dabartiniai tarmių sintaksės tyrimai?

Man labai skauda širdį, kad įstrigo ketvirtasis „Lietuvių kalbos atlaso“ tomas. Išėjo leksikos, fonetikos, morfologijos tomai, o štai sintaksės neturime. Norminant sintaksės reiškinius kartais sunku apsispręsti, nes nėra reiškinių paplitimo žemėlapių.

Rengdamas savo monografiją galėjau pasinaudoti tuo, kas Lietuvių kalbos instituto dialektologų sukaupta. Ir tai, kas ten yra, naudinga, tegu ir ne viskas, ne išsamu. Reikia paskelbti bent tai, kas surinkta. Jeigu per brangu skelbti žemėlapius, teisleidžia nors komentarų knygą.

Mane nustebino, kad tarmėse dar plačiai tebesakoma *dirbu čia pirmi metai, o ne pirmus metus*, beveik plačiau vartojama *reikia šienas pjauti*, o ne *šieną pjauti*. Pasirodo, net Žemaičiuose tebėra tokių salelių, kur vardininkas taip vartojamas beasmeniuose sakiniuose.

O šiaip manyčiau, kad tarmių sintaksės tyrimai nepakankami, dabar, kai skelbiama daug tarmių tekstų, turėtų pasirodyti ir apibendrinamųjų sintaksės tyrimų.

Esate užrašęs žodžių Didžiajam žodynui. Iš kurių vietų daugiausia žodžių Jums pavyko užrašyti?

Esu užrašęs apie 15 tūkst. žodžių, nemaža jų yra pakliuvę į Didįjį žodyną. Žinoma, yra keliolika kalbininkų rekordininkų, užrašusių dar daugiau žodžių. Kol dirbau Dialektologijos sektoriuje, vasarą važinėdavau po ekspedicijas, užrašiau žodžių iš įvairių tarmių. Kai ėmiau dėstyti, daugiausia užrašydavau parvažiavęs į tėviškę atostogauti. Turėjau labai žodingą motiną. Ir tėvo žodžių esu užrašęs. Su malonumu tuos žodžius rašydavau, visada stebėdavausi, kokia graži tarmių šnekamoji kalba. Turiu tokią svajonę: jeigu sveikatos užteks, norėčiau parašyti pažintinę knygutę apie mūsų tarmių sintaksės savitumą. Tokia knygelė galėtų būti įdomi žurnalistams, rašytojams, mokytojams.

Turbūt daug galėtumėte kalbėti apie pedagogų kalbos kultūrą, nes ilgus metus vadovavote Pedagogų kalbos kultūros kvalifikacijos komisijai. Kaip atrodo pedagogų kalba Jūsų akimis?

Turiu pasakyti – nelygu žmogus, nelygu pedagogas. Mano manymu, gerai, kad yra kvalifikacinė kalbos kultūros įskaita, bet tai dar ne viskas. Žmogus gali įskaitą išlaikyti, bet paskui numoti ranka ir dirbdamas mokykloje nekreipti dėmesio į savo kalbos kultūrą. Ypač svarbu, kad per pamokas būtų rodomas geros kalbos pavyzdys. Manychiau, kad kalbos kultūrą turėtų vertinti ne tik dėstytojai, įskaitų davėjai, bet ir pati mokykla: lituanistai, mokyklos vadovai.

Kad kalbos kultūra labai svarbu – ir aukštųjų mokyklų dėstytojų, ir mokytojų – tai neabejotina. Mokinys, studentas tiesiog nesąmoningai mokosi iš mokytojo, dėstytojo. Jeigu jų kalbos kultūra nepakankama, paskui absolventai patys tas klaidas kartoja.

Bendraujate su labai įvairių sluoksnių žmonėmis – ne tik pedagogais, bet ir žurnalistais, politikais, studentais. Ar pastebite norą tobulinti savo kalbą, vengti klaidų, domėtis norminamąja literatūra?

Apibendrinti labai sunku, viskas priklauso nuo konkretaus žmogaus. Lituanistai gal labiausiai suinteresuoti tobulintis, iš visokių kursų ir seminarų nori išpešti kuo daugiau naudos, apiberia klausimais. Labai malonu su tokiais žmonėmis dirbti. Man rodos, nelabai stengiasi žurnalistai, kiti eterio darbuotojai. Manychiau, kad kalbinio patriotizmo mūsų visuomenei dar tikrai trūksta.

Labai svarbu aukštųjų šalies žmonių – valstybės vadovų, Seimo narių, įvairių įstaigų vadovų – kalbos pavyzdys. Man teko kalbos klausimais konsultuoti vienos kadencijos Seimą. Tuo metu Seimo pirmininku buvo Česlovas Juršėnas, jis pasirūpino, kad būtų atkreiptas dėmesys į kalbą. Būdavo rengiamos valandėlės, aiškinau būdingiausias klaidas, teikdavau informaciją „Seimo kronikai“, sudarydavau kiekvieno Seimo nario klaidų suvestines. Bet ne visi į tas klaidas atkreipdavo dėmesį, pavyzdžiui, *tame tarpe* – kaip skambėjo Seime, taip ir tebeskamba...

Esu parašęs knygėlę „Kalbos patarimai politikams ir visiems kalbų sakytojams“. Ten iškeltos būdingiausios klaidos, sukirčiuoti pavojingieji žodžiai. Nedideliu tiražu ta knyga išėjo, bet Seimo leidyklos knygynėlyje dar tebeguli. Gal nėra, kas paskatintų pirkti? Žinoma, politikai turėtų remtis ir „Kalbos praktikos patarimais“, ir kita literatūra, ir „Gimtąją kalbą“ skaityti. Gal ateis naujų politikų, kurie rodys geresnį pavyzdį?

Mums, kalbininkams, gal ne tiek svarbu išmokyti visuomenę, kaip konkrečiai vartoti vieną ar kitą kalbos dalyką, patarti, ko vengti, kiek uždegti norą, ypač žymių žmonių, visuomenės veikėjų, politikų, gerinti savo kalbos kultūrą. Ir dar – įpratinti ir išmokyti naudotis norminamąja kalbos literatūra. Reikėtų, kad mokytojai ypač dirbtų su „Kalbos praktikos patarimais“, su „Dabartinės lietuvių kalbos žodynu“, kad būsimasis inteligentas jaustų poreikį: nagi aš visko nemoku, nežinau, turiu pasitikrinti – viešai kalbėsiu, paskaitą skaitysiu, turiu pasižiūrėti, kaip kirčiuoti svarbiuosius žodžius, kokią kosntrukciją pasirinkti. Šito dažnai nėra. Štai per televiziją ar radiją dažnai gali išgirsti, kaip kalba tos pačios srities specialistai: vienas sako *paveldas* (gerai, 3^b kirčiuotė), kitas – *paveldas*, o trečio viename

sakinyje *paveldas*, kitame *paveldas*. Bet juk šis žmogus iš to duoną valgo, kaip jis nepasižiūri, kaip kirčiuojami svarbiausi jo srities žodžiai ir terminai? Taisyklinga kalba – specialistų savigarbos dalykas: jeigu esi *agronomas*, tai pasižiūrėk, nesakyk: aš esu *agronomas*, jeigu esi *geografas*, tai nesakyk, kad esi *geografas*.

Minėjote, kad žmonės turėtų domėtis, ieškoti norminamosios literatūros, bet ar užtenka norminamųjų veikalų, radijo ir televizijos laidų, ar suspėja koja kojon su visuomenės poreikiais kalbininkai ir kalbos įstaigos?

Čia labai aktualus ir šiek tiek skausmingas klausimas. Manychiau, kad anksčiau, sovietmečio pabaigoje, padėtis buvo gal ir geresnė. Laikraščiai, žurnalai turėdavo kalbos kerteles, norėdavo šviesti visuomenę, skelbti kalbininkų straipsnelius. Dabar tų kalbos kertelių beveik niekur nebėra, jų vietą užpildo bulvarinės paskalos, nusikaltimų aprašymai. Žurnalistai sako: to nori skaitytojai. Aš nežinau, man rodosi, kad to pirmiausia nori leidėjai. O ar yra kas tyręs skaitytojų, ypač inteligentų, poreikius?

Dėl kalbos straipsnelių spaudoje: žinoma, kai nebuvo vieno centro – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos – kartais pasirodydavo ir subjektyvių nuomonių, gal kai kam kokie siūlymai galėjo ir nepatikti, bet nemanau, kad tas subjektyvumas būtų galėjęs pakenkti visam norminamajam darbui. Manau, kad norminamajame darbe turėtų būti ir diskusijų, ir ginčų, – gal mes kartais per daug bijome skirtingų nuomonių?

Dabar į kalbininkus žiūrima kaip į donkichotus. Jie tarsi ir gerbiami, tarsi ir suvokiama, kad jų reikia, bet antra vertus, lyg ir bijomasi, nemėgstama. Gal ir mes patys kalti? Kartais esame pernelyg kategoriški, per daug sarkastiški, šaipomės iš kalbos vartotojų. Norėdami pasakyti gyviau ar šmaikščiau pasakome nesuprantamai, įžeidžiai. Kartais vien tik kategoriškai draudžiama ir nepateikiama jokių analogijų. Su visuomene reikia kalbėti paprastai, ne iš aukšto, nebijoti parodyti teigiamomis ir neigiamomis analogijomis, transformacijomis ir kitais būdais, kas tinka, o kas ne. Kaip kalbininkai vertinami, matyti ir iš spaudos: jei renginyje dalyvavo koks kalbininkas, tai aprašydamas žurnalistas būtinai pridės: *garbus*. Ar čia pagyrimas, ar čia pasišaipymas?

Senstelėjo ir kapitaliniai norminamieji veikalai, kad ir „Kalbos praktikos patarimų“ antrasis leidimas. Dabar rengiamas naujas „Kalbos patarimų“ leidimas, pradėta leisti atskirais sąsiuviniais. Iš tiesų niekur nepasakyta, kad tai aprobuotas norminamasis veikalas. Čia daugiau teikiama visuomenei svarstyti, norima jos nuomonių. Man neramu, kad išleidus morfologijos ir sintaksės knygeles leksikos dalykai gali būti pateikiami laikantis kitų principų. Neramu, kad didžioji „Kalbos patarimų“ knyga negreitai pasirodys, neaišku, kas bus jos redaktorius.

Žvelgiant į dabartinį norminamąjį darbą kelia nerimą dar vienas dalykas: ne visada nuosekliai atsižvelgiama į visus kalbos norminimo kriterijus. Teoriškai suvokiama, kad svarbu kalbos grynumas, taisyklingumas, paplitimas tarmėse, vartosenos tradicijos, kalbos glaustumas ir skambumas. O kai

reikia praktiškai spręsti kokį nors klausimą, kartais pasiremiamą tikrai vienu kuriuo kriterijumi ir nepažiūrima kitų.

Praktiniame norminimo darbe sunku suderinti nuomones, reikėtų dar daugiau diskutuoti. Pavyzdžiui, išleistoje „Kalbos patarimų“ morfologijos knygelėje su dviem stačiais brūkšniais (t. y. kaip pagrindinis ir šalutinis normos variantai) pateikiamos tariamosios nuosakos ilgosios ir trumposios formos. Bet siūloma daugiskaitos pirmojo asmens vartoti trumpąją (*būtume, lankytumės*), o antrojo asmens – ilgąją formą (*būtumėte, norėtumėte*). Pasidomėjau Lietuvių kalbos instituto kartotekoje. Iš tiesų siauriau sakoma *būtumėme, rašytumėme*, plačiau *būtumėte, rašytumėte*, bet ar vien tai gali lemti normos pasirinkimą? Reikėtų dar pasižiūrėti sistemingumo: vartotojas lengviau išimintų, jei būtų rekomenduojamos tik trumposios formos, nes būtų išlaikyta sistema, be to, ir mokyklų vadovėliai jau vienu metu buvo perėję prie trumpųjų formų, ir kai kurios leidyklos. Manau, kad čia reikėtų rašyti vieną brūkšnį, t. y. sutikti, kad ir pirmojo, ir antrojo asmens abi formos geros, tegu visuomenė renkasi. Sutinku, kad siūlymą vartoti ilgąją antrojo asmens formą šiek tiek lemia paplitimas tarmėse, bet jeigu suvienodintume ir pasiūlytume rašto kalbai trumpesnę formą, laimėtume kalbos glaustumo požiūriu, laimėtų besiklostanti vartosenos tradicija.

Štai buvo pradėta sakyti, kad *vėjyje, kraujyje* negerai, geriau *vėjuje, kraujuje*, kaip *mokytojuje*. Manau, tai nelabai vykusi analogija: *mokytojuje* vietininkas dirbtinis, ne gyvosios kalbos, tik pagal sistemą padarytas, be to, *vėjas, kraujas* – dviskiemeniai (plg. *kelias*), o *mokytojas* – daugiaskiemenis. Taigi dėl analogijos galima suabejoti. O kai Rita Miliūnaitė patyrinėjo šio reiškinių paplitimą tarmėse, gyvojoje vartosenoje ir raštuose, iš tiesų pasirodė, kad labiau paplitę *vėjyje, kraujyje*. Knygutėje abi formos pateikiamos kaip lygiaverčiai normos variantai – su vienu brūkšniu. Gerai, kad Rita Miliūnaitė pasidomėjo svyruojančių gramatinių formų, morfologijos reiškinių paplitimu, paskelbė apie tai straipsnių.

Nebuvau tiesioginis Juozo Balčikonio mokinys, studijavau Pedagoginiame institute, ne universitete, bet žinojau pagrindinį profesoriaus principą: remkis žmonių kalba, gyvąja kalba. Man atrodo, kad tas principas labai palaikytinas. Trupučiuką nesmagu, kad miestiečiai nutolsta nuo tarmių, jų kalboje dingsta tarmių atspalvis. Iš ko miestietį pažinsi? Vos prabils – *po to, po to...* Kai kurie kalbininkai linkę labai griežtai tą *po to* taisyti. Aš gal nebūčiau toks griežtas, bet juk yra *paskui, paskum, paskiau, vėliau* – turime tiek žodžių, kam skurdinti kalbą?

Dar pastebėjau, kad prieveiksmius miestiečiai mėgsta keisti daiktavardžio linksniais ar žodžių junginiais. Pavyzdžiui, tarmėse sakoma *sėdžiu namie, eisiu namo*, o dažnai miestietis pasakys *sėdi namuose, eisiu į namus* ar pan. Nesako *vis* ar *visada*, bet *visą laiką*, ne *dabar*, bet *dabartiniu metu, šiuo metu*; ne *ir vėl*, o *eilinį kartą*. Manau, kad tai nėra visiškai sava.

Mes jau tolstame nuo rusų kalbos, bet ji padarė didelę įtaką, ypač miestiečių kalbai. Ir dabar netiesioginė jos įtaka tikrai jaučiama. Ateityje kalbos normintojai susidurs ir su anglų kalbos įtaka. Čia bus sunku. Anglybių negalima išleisti be saiko, reikia jas keisti savais žodžiais, bet ar visas, ar beverta

judinti jau išgalėjusius kitų kalbų žodžius? Štai kad ir *vaizduoklis* su *monitoriumi*. Man tas *vaizduoklis* keistokai skamba. Gal tokiais atvejais reikėtų daugiau diskutuoti? Ir „Gimtojoje kalboje“ būtų įdomu tokių diskusijų paskaityti. Tik po diskusijų galima apsispręsti, ką siūlyti. Jei kas keičiama, atitikmuo turėtų būti trumpas ir patogus.

Kai kalbama apie anglų kalbos įtaką, labai dažnai apsiribojama leksikos lygmeniu. O ar nėra kokių keblesnių dalykų: svetimų sintaksinių junginių, nelietuviškos žodžių tvarkos? Ar nepastebite, kad kartais ardomi nusistovėję temos ir remos santykiai?

Taip, kai kur matyti angliška žodžių tvarka, pastebiu svetimų junginių, galima įžiūrėti ne tik sintaksės, bet ir semantikos dalykų. Net dainoje gardžiuojamasi – *ten turėjom gerą laiką*. Nelabai suprantu, kaip čia gali didžiulis koks svetimasis nusitvėręs? Juk kalba skurdinama.

Kaip būtų galima kalbą turtinti? Žinoma, reikia nepamiršti tautosakos, ypač, kol vaikai maži: dainuoti daineles, minti mįsles, mokyti greitakalbių, kas dar moka – pasekti pasakų.

Dėl grožinės literatūros: dabar naujausiuose grožinės literatūros kūriniuose pastebima daugiausia slengo, tai vos ne vienintelė kalbos gyvinimo priemonė. Aišku, literatūra turi atspindėti tikrovę, bet ar visada slengas yra tikroji kūryba?

Petro Būtėno premija, kuria Jūs šį pavasarį buvote apdovanotas, skiriama Lietuvių kalbos draugijos. Kaip jums atrodytų Lietuvių kalbos draugijos vaidmuo ir vieta dabartiniame Lietuvos lingvistiniame gyvenime? Kokios galėtų būti LKD veiklos sritys?

Valstybinė lietuvių kalbos komisija dabar aprėpia įvairias lingvistinio gyvenimo sritis, – gal atrodo, kad Kalbos draugijai jau ir sunkoka įsiterpti su koia aktyvesne veikla, bet yra skyrių, kurie dirba itin sėkmingai. Galėčiau paminėti Panevėžio skyrių. Jie stengiasi kaupti ir saugoti savo krašto paveldą, dabar rengia nemažą tautosakos rinkinį. Neiškentęs ir aš iš patriotizmo prisidėjau. Gavau redaguoti didžiulę šūsnį rankraščių. Kad nebūtų pusiau skusta, pusiau lupta, stengiamės suvienodinti tarminius tekstus. Nusprendėme padaryti taip: iš dalies vietovių po vieną kitą tautosakos kūrinių spausdinsime kad ir suprastinta, bet fonetine transkripcija, kad būtų tikras vaizdas, o visa kita pateiksime laikydamiesi akademinio LKŽ principų. Ir kiti LKD skyriai galėtų savo krašto tautosaką, tarmių tekstus kaupti, spausdinti. Jeigu tik vietos spauda išsileidžia, išmanantys lituanistai galėtų skelbti kalbos straipsnelius.

Šiometinė premija susieja du Panevėžio krašto kalbininkus: Joną Šukį ir Petrą Būtėną. Kokia buvo Jūsų mokslinė pažintis su Būtėnu?

Tos pažintys studijuojant buvo labai vargingos. Emigravęs žmogus buvo nepageidaujamas, niekas jo neminėjo nei davė skaityti. Mes net ir Jablonskio veikalų nelabai matėme studijuodami. Buvo baisus

tas šeštasis dešimtmetis, kai aš studijavau, stiprus sovietinis spaudimas. Mus mokė rašybos, skyrybos, o tikrosios lietuvių kalbotyros nelabai rodė, nežinojome, kas iki tol padaryta. Kai pasirinkau sintaksės temą, tai Lietuvių kalbos institutas, žinoma, leido suprasti, kad yra ir toks Būtėnas. Antikvariate vieną po kitos išsigijau jo knygutes. Iš pradžių į Būtėno darbus žiūrėjau skeptiškai: ką dar galima po Jablonskio ir Frenkelio pasakyti apie lietuvių kalbos linksnius ir prielinksnius? Pradėjau vartyti, žiūriu, kad Būtėnas labai išsigilinęs į panevėžiškių tarmę, jų linksnių ir prielinksnių vartoseną. Parašyta: *po* laikui reikšti panevėžiškių vartojama su įnagininku. Manau, turbūt apsiriko: juk *po* su įnagininku vartojama vietai reikšti – *po egle*. O panevėžiškių *po laiku* galima suprasti dvejopai: ir *po laikui*, ir *po laiku*, nes įnagininko atitraukiamas kirtis, o naudininko redukuojamas *i*. Bet štai girdžiu savo tarmėje sakant: *po karu sunku buvo*. Pietų panevėžiškiai kirčio iš trumpos galūnės į trumpą šaknį neatitraukia, čia aiškus įnagininkas, o naudininkas būtų *po karu*, kirčio vieta skirtųsi. Vadinasi, Būtėno būta išvalgaus kalbininko...

Malonu buvo gauti Būtėno premiją. Abu domėjomės sintakse, ypač panevėžiškių tarmės sintakse. Gautoji premija įpareigoja toliau dirbti – pasijutau tarsi Būtėno darbų tęsėjas.

Kalbėjosi *Rita Urnėžiūtė*

„Gimtoji kalba“, 2003 6 10–17